

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-26>

УДК 336.226

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НЕДОЛІКИ РАДИКАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ

PROSPECTS AND DISADVANTAGES OF RADICAL TAX REFORM

Китайчук Тетяна Геннадіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8171-1220>

Kytaichuk Tetiana

Vinnitsia Institute of Trade and Economic
of the State University of Trade and Economics

У статті розглянуто сутність пропонованої податкової реформи за моделлю «10-10-10», недоліки та перспективи її можливого впровадження. Дана реформа передбачає зниження кількох ключових податкових ставок до 10%: податок на прибуток буде замінено на податок на виведений капітал, податок на додану вартість пропонується замінити податком з роздрібного продажу. Податок на доходи фізичних осіб, який нині складає 18%, буде реформовано і поступово його ставка також досягне 10%. Крім того, пропонується скасувати єдиний соціальний внесок у розмірі 22% і підвищити військовий збір з 1,5% до 3%. Також планується ліквідувати низку податків та зборів. Для деяких податків передбачено перехідний період протягом 5–7 років. Точні податкові ставки, план-графік їх зміни будуть визначені після побудови моделі та прогнозних розрахунків.

Ключові слова: податкова реформа, модель оподаткування, податки, ставка податку, тіньовий сектор.

The article examines the essence of the proposed tax reform based on the "10-10-10" model, its shortcomings and prospects for its possible implementation. This reform envisages the reduction of several key tax rates to 10%: the income tax will be replaced by a tax on withdrawn capital, the value added tax is proposed to be replaced by a tax on retail sales. The personal income tax, which is currently 18%, will be reformed and gradually its rate will also reach 10%. In addition, it is proposed to cancel the uniform social contribution of 22% and increase the military levy from 1.5% to 3%. It is also planned to eliminate a number of taxes and fees. For some taxes, a transition period of 5–7 years is provided. Exact tax rates and the plan-schedule of their changes will be determined after building the model and forecast calculations. The authors of the reform are convinced that if the reform is launched, there will be a critical improvement of the tax climate in the country, which will contribute to the intensification of business activity, an increase in capital investments, and in the strategic perspective – a significant increase in tax revenues with the possibility of achieving a budget surplus. It is important that the business supports such a taxation system. Fully transparent payment of taxes at "adequate" rates, with a significantly reduced bureaucratic mechanism of administration and checks, is important to any businessman. Opponents of the radical tax reform point out that the reform directly violates Ukraine's obligations under international treaties, in particular regarding the value-added tax rate. After the end of the war, Ukraine will need significant investments in the reconstruction of the destroyed infrastructure. That is why it is necessary to implement measures to minimize security risks already today. Among the tax disincentives for investments in Ukraine, investors name complex tax administration. It is very important that tax legislation should be stable and clear, and paying taxes should be easy.

Keywords: tax reform, taxation model, taxes, tax rate, shadow sector

Постановка проблеми. Заступник глави Офісу президента України Ростислав Шурма на засіданні Економічного штабу при уряді 9 вересня 2022 року представив концепцію податкової реформи за моделлю «10-10-10».

Дана модель оподаткування передбачає майже повне скасування всіх пільг, посилення відповідальності за порушення податкового законодавства і «такі речі, як, наприклад, доступ податкової до інформації про банків-

ські рахунки для запобігання ухиленню від сплати податків». Ухвалення найбільших змін до податкового законодавства за часів незалежності може статися ще до закінчення війни. Також Ростислав Шурма заявив: «Я – великий прихильник таких радикальних податкових змін. Причому вважаю, що їх, мабуть, треба робити зараз. Це наш унікальний шанс змінити культуру сплати податків у країні».

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблеми застосування різних систем оподаткування в Україні досліджувалися такими українськими вченими, як З. С. Варналій [4], В. А. Делас [2], О. Ю. Дубовик [3], О. К. Любчик [3], Л. П. Ткачик [5] та інші. Разом з тим багато з цих досліджень мали правовий, а не економічний характер, тому необхідними є подальші дослідження економічних аспектів застосування різних систем оподаткування під час здійснення радикального податкового реформування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження суті запропонованої податкової реформи за моделлю «10-10-10», недоліків та перспектив її можливого впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що приблизно 30-40% економіки України перебуває у тіні. Радикальна податкова реформа може бути одним із кроків по «відбілюванню» економіки, цей крок обов'язково має супроводжуватися реформуванням судів та митниці. Україні необхідні справді жорсткі покарання для тих, хто не платить податки: блокування рахунків, кримінальна відповідальність за будь-які ухилення від сплати тощо. В народі України має бути розуміння, що якщо ти не сплачуєш податки, то не можеш бути частиною цивілізованого світу.

Податкова реформа за моделлю «10-10-10» передбачає зниження кількох ключових податкових ставок до 10%: податок на прибуток буде замінено на податок на виведений капітал, ПДВ замінить податок з роздрібного продажу. Податок на доходи фізичних осіб, який нині складає 18%, буде реформовано і поступово його ставка також досягне 10%. Крім того, пропонується скасувати єдиний соціальний внесок у розмірі 22% і підвищити військовий збір з 1,5% до 3%. Також планується ліквідувати низку податків та зборів. Для деяких податків передбачено перехідний період протягом 5–7 років. Точні податкові ставки, план-графік їх зміни будуть визначені після побудови моделі та прогнозних розрахунків.

Автором ключової ідеї, ініціатором та координатором процесу розробки радикальної податкової реформи, а також науковим керівником методів апробування та розрахунків за нею виступив Ростислав Шурма. Над концепцією реформи «10-10-10» крім Р. Шурми працювали економісти М. Кухар з Ukraine Economic Outlook, А. Амелін з Інституту майбутнього та Андрій Длігач з Advanter Group.

Автори щиро сподіваються, що реформа буде впроваджена 01.01.2023 року. Звичайно, рішення про реформу має бути ухвалено лише після консультацій з міжнародними партнерами щодо зобов'язань України по гармонізації нашого законодавства із законодавством ЄС та із розумінням компенсаторів доходів бюджету. «Ми маємо визнати, що фінансово вижити в цій ситуації ми зможемо за допомогою наших міжнародних партнерів», – констатував Ростислав Шурма, уточнивши, що власні доходи України в умовах війни та частки військових видатків у бюджеті майже 60% покривають лише до 40% усіх видатків держбюджету [7]. Як компенсатори доходів бюджету розглядається збільшене оподаткування забруднення навколишнього середовища та шкідливого споживання, тобто тютюну, алкоголю, нафтопродуктів.

Радикальна податкова реформа України має базуватись на таких принципах:

- податкова політика – інструмент реалізації економічної політики;
- простота;
- конкурентоспроможність;
- рівність ставок;
- передбачуваність податкової політики;
- пріоритет камеральних перевірок;
- презумпція невинності платника податків.

Усім зрозуміло, що оптимальний рівень податків під час війни такий, який би дав змогу фінансувати оборонні та інші критичні видатки. Адже активи втраять свою вартість, якщо їх не зможе захистити армія. Джерелами фінансування війни є податки, зовнішня допомога, запозичення та емісія. Україні у боротьбі з агресором фінансово допомагають країни Західної Європи та США, саме тому слід пам'ятати, якщо всередині країни реформу погодять, ще є західні донори, МВФ тощо, які теж можуть впливати на подібні рішення.

Один із співавторів реформи голова Advanter Group та співзасновник Центру економічного відновлення Андрій Длігач публічно заявив про підтримку нової реформи коаліцією з 52 бізнес-спільнот країни.

За оцінками Державної служби статистики реальний ВВП України в II кварталі 2022 року зменшився порівняно з попереднім кварталом на 19,1% (з урахуванням сезонного фактору), а порівняно з II кварталом 2021 року – на 37,2%.

Поряд із цим, у суспільстві та на публічних обговореннях країни йде жвава дискусія про неможливість застосування поточної податкової системи для підтримки оптимального функціонування економіки в умовах війни та закладання основ для майбутнього відновлення економіки у післявоєнний період.

У глобальному вигляді країна зіткнулася з низкою системних проблем, ігнорування яких призведе до ще більш глибокого падіння:

- скорочення надходжень до державного бюджету в умовах значного збільшення видатків на оборону. Як результат – критичне збільшення дефіциту державного бюджету без можливості його фінансування із внутрішніх джерел;

- повільні темпи зростання економіки порівняно з найближчими країнами-сусідам;

- низький рівень інвестицій (менше 10% ВВП). Цей показник для країн, що розвиваються, становить 25–30% ВВП;

- неконкурентна податкова система з урахуванням сильної бюрократичної складової. Сусідні країни надають кращі умови для бізнесу в цілому, що часто відображається у навіть більших податках, але на багато кращому відношенні податкової, принцип дії якої спрямований на забезпечення безперебійної роботи саме бізнесу;

- висока вартість грошей на внутрішньому ринку через відсутність розвиненої системи різноманітних інвестиційних інститутів для населення (крім банків);

- наявність суттєвої складової сірого ринку (близько 40–45% ВВП), масове ухилення від сплати податків, корупція у податковій сфері.

У той же час проблеми нинішньої системи оподаткування, що накопичилися, ще більше загострилися після початку війни, тоді як податківці відмовляються йти на зустріч бізнесу і продовжують «фіскальний терор» з метою декларування ефективності. У той же час така податкова стратегія має виключно короткостроковий ефект короткострокового збільшення надходжень, у той час коли бізнес продовжує закриватися, переходити в тінь або мігрувати з країни.

В результаті ситуацію можна змінити лише за умови системної зміни всієї системи, осо-

бливо в поточних умовах війни, коли будь-які радикальні зміни набагато краще імплементують із мінімальним шоком для економіки та державного бюджету.

Відповідно, пропозиція представників ліберального крила суспільства полягає в наступному:

- скорочення оподаткування праці, базового споживання та інвестицій;

- збільшення оподаткування екологічного забруднення, видобутку корисних копалин та споживання цигарок, алкоголю, нафтопродуктів;

- мінімізація дискреції, у тому числі за рахунок заміни податку на прибуток на податок на виведений капітал;

- впровадження набору інструментів для переходу на безготівкову економіку.

- перехід до моделі оподаткування «10-10-10», яку іноді ще називають «10-10-10-3» внаслідок того, що крім ставки у 10%, мова ще йде про підвищення військового збору з 1,5% до 3%.

Автори екстраполювали пропоновані зміни на весь 2022 рік, а саме у разі початку роботи нової податкової системи з 1 січня 2022 року з урахуванням війни до бюджету надійшло б близько 920 млрд. грн., що лише на 300 млрд. грн. менше порівняно з поточною податковою системою.

Разом із цим через значне скорочення прямих податків державі вдалося б скоротити видаткову частину на 350 млрд грн порівняно з поточною оцінкою через скорочення видатків у бюджетному секторі та на державних підприємствах. В результаті видаткова частина становила б близько 2000 млрд. грн. У результаті номінальний фіскальний розрив бюджету становив би 1078 млрд. грн.

З урахуванням дефіциту ПФУ та необхідності погашення державного боргу загальна сума необхідних коштів для залучення становила б 1967 млрд грн, що за фактом лише на 10–15% більше, ніж за поточної податкової системи.

Водночас зазначимо, що після запуску реформи в економіці відбудеться мобілізація численних компенсаторів, що дозволить значно зменшити фіскальний розрив між поточною системою оподаткування та запропонованими змінами.

В результаті за рахунок зазначених компенсаторів бюджет зможе додатково отримати близько 186 млрд. грн., що дозволить скоротити загальний фіскальний розрив бюджету до 1782 млрд. грн. або 35–36% ВВП.

В разі збереження поточної податкової практики бізнес все більше переходитиме в тінь або виїжджатиме з країни. Як результат – у середньостроковій перспективі кількох років загальна податкова база країни стискатиметься, рівень життя населення падатиме, а економіка перейде до затяжної стагнації.

Автори реформи переконують, що за умови запуску реформи відбудеться критичне покращення податкового клімату в країні, що сприятиме активізації ділової активності, збільшенню капітальних інвестицій та у стратегічній перспективі – значне збільшення податкових надходжень із можливістю досягнення профіциту бюджету.

Важливим є те, що бізнес підтримує таку систему оподаткування. Будь-якому бізнесмену важливим є повністю прозора сплата податків за «адекватними» ставками, із значно урізаним бюрократичним механізмом адміністрування та перевірок. На даний момент в Україні фіскальна служба виконує лише свою фіскальну функцію, а про стимулюючу та регулюючу ніби держава забула.

На своїй сторінці у Фейсбук засновник Монобанку Олег Гороховський підтверджує думку бізнесу, що без реалізації концепції «10-10-10» – просто ніяк.

Система, яку ініціює група Шурма – Кухар – Амелін – Длігач, 10-10-10, відповідає основним вимогам, необхідним для укладання вигідного суспільного договору – вона проста, зрозуміла та її вигідно не порушувати. Ми зараз перебуваємо на такій стадії, коли в економіці вже складно щось сильно погіршити – може бути лише краще чи залишитись так само. Впевнений, від запровадження цієї реформи точно не стане гірше, – резюмує бізнесмен [8].

Розробники нової податкової політики ставлять перед нею такі завдання:

- підвищення конкурентної привабливості підприємств України;
- мінімізація частки тіньової економіки;
- стимулювання економічного зростання;
- мінімізація частки держави в економіці;
- цифровізація податкової служби;
- зниження корупційних ризиків;
- спрощення податкового адміністрування;
- формування культури платника податків.

Слід зазначити, що на сьогодні є багато противників податкової лібералізації під час війни. Серед них міністр фінансів України Сергій Марченко. «Я проти цього у військовий час – ні до чого, окрім втрати доходів бюджетів

усіх рівнів, це не призводить. З іншого боку, я не підтримую і підвищення податків, оскільки бізнес дуже сильно постраждав та може не витримати додаткового навантаження» – заявив міністр фінансів [8].

Радник голови Офісу Президента, почесний президент Київської школи економіки Тимофій Милованов надав свої поради авторам та закликав авторів представити модель розрахунків, вхідні дані, повний список припущень і результати цих розрахунків. «Це необхідно, щоб незалежний від них економіст або аналітик міг відтворити ті самі розрахунки і отримати ті самі результати. Це світовий стандарт. Не можеш це зробити – дослідження немає» – аргументує свою вимогу Тимофій Милованов [8]. Погоджуємося з тим, що необхідно оприлюднити розрахунки, щоб усі могли з ними ознайомитись, проаналізувати і висловити свою думку. Це допоможе знайти порозуміння серед бізнесу, урядовців та економістів.

Пам'ятаємо, що 23 червня 2022 року Україні був наданий статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що вкотре юридично закріпило на загальноєвропейському рівні євроінтеграційний вибір народу України. Чи не суперечить реформа зобов'язанням України щодо гармонізації із законодавством ЄС?

Опоненти радикальної податкової реформи зазначають, що реформа прямо порушує зобов'язання України за міжнародними договорами, зокрема щодо ставки ПДВ. «Поки ми залежимо від того ж ЄС як одного з ключових джерел фінансування дефіциту бюджету, порушуватимемо прями норми міжнародних договорів, підписаних не лише за нинішньої влади, але вже під час війни (на яку, в результаті, таке порушення вже не списати), видається, м'яко кажучи, нерозумним» [9].

Україна має виконувати взяті на себе зобов'язання, а 112 Євродиректива вказує, що протягом перехідного періоду можуть бути відступи щодо кількості та рівня ставок.

Після завершення війни Україна буде потребувати значних інвестицій у відбудову зруйнованої інфраструктури. Саме тому уже сьогодні необхідно впроваджувати заходи щодо мінімізації безпекових ризиків. Серед податкових антистимулів для інвестицій в Україну інвестори називають складне адміністрування податків. Дуже важливим є те, що законодавство в аспекті податків має бути стабільним та зрозумілим, а платити податки має бути легко.

Висновки. Ми вважаємо, що податкова реформа країни назріла і перезріла. Без податкової реформи Україна з великою ймо-

вірністю не зможе стати незалежним економічним членом Європейської спільноти.

На нашу думку, зниження податків стимулюватиме економіку виходити з тіні і прискорить темпи виробництва, а відповідно прискориться темп росту ВВП. Відповідно зі зростанням ВВП покращиться ефективність обкладання податками і, зрозуміло, зростуть надходження до бюджету. У перші

роки бюджетні надходження знизяться, але у середній перспективі держава тільки виграє від такої схеми оподаткування.

Варто пам'ятати, що лише зменшенням податків не можна побороти контрабанду, тіншову економіку та сірий імпорт. Звичайно, це є одним із кроків, але він має супроводжуватися реформами митниці та судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 11.09.2022).
2. Делас В. А., Грицаюк А. В. Актуальні проблеми та напрями реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *International Scientific Journal "Internauka"*. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15209421251472.pdf> (дата звернення: 11.09.2022).
3. Дубовик О. Ю., Любчик О. К. Методичні аспекти визначення дієвості податкового механізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. № 29. С. 87–90.
4. Варналій З. С. Податкова система України: інституціонально-функціональна структура та шляхи модернізації. *Економічний дискурс : Міжнародний науковий журнал*. 2018. Випуск № 2. С. 15–24.
5. Ткачик Л. П., Бешко О. Я. Спрощена система оподаткування як інструмент агресивного податкового планування. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 758–763.
6. Усе по 10%: скільки коштуватиме Україні радикальна податкова реформа. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/22/690660/> (дата звернення: 11.09.2022).
7. Решение о налоговой реформе в Украине будет одобрено после консультаций с партнерами – замглавы ОП Шурма. URL: <https://ru.interfax.com.ua/news/economic/858028.html> (дата звернення: 12.09.2022).
8. Радикальна податкова реформа: що насправді ховається за «10-10-10». URL: https://24tv.ua/economy/podatкова-reforma-10-10-10-shho-oznachaye-dumka-ekspertiv_n2144630 (дата звернення: 12.09.2022).
9. Що не так з податковою реформою «10-10-10%». URL: <https://biz.censor.net/m3362567> (дата звернення: 12.09.2022).

REFERENCES:

1. Podatkovyj kodeks Ukrajinjy vid 02.12.2010 roku # 2755-VI [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 11.09.2022).
2. Delas V. A., Ghrycajuk A. V. Aktualjni problemy ta naprjamy reformuvannja sproshhenoji systemy opodatku-vannja v Ukrajinj [Actual problems and directions of reforming the simplified taxation system in Ukraine]. *International Scientific Journal "Internauka"*. Available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15209421251472.pdf> (accessed: 11.09.2022).
3. Dubovyk O. Ju., Ljubchuk O. K. (2018) Metodychni aspekty vyznachennja dijevosti podatkovogho mekhan-izmu [Methodical aspects of determining the effectiveness of the tax mechanism]. *Naukovyj visnyk Mizhnarod-nogho ghumanitarnogho un-tu. Serija «Ekonomika i menedzhment»*, vol. 29, pp. 87–90.
4. Varnalij Z. S. (2018) Podatkova systema Ukrajinjy: instytucionaljno-funkcionaljna struktura ta shljakhy mod-ernizaciji [Tax system of Ukraine: institutional and functional structure and ways of modernization]. *Ekonomichnyj dyskurs: Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal*, vol. 2, pp. 15–24.
5. Tkachyk L. P., Beshko O. Ja. (2018) Sproshhena systema opodatku-vannja jak instrument aghresyvno-gho podatkovogho planuvannja [Simplified taxation system as a tool of aggressive tax planning]. *Molodyj vchenyj*, vol. 2 (54), pp. 758–763.
6. Use po 10%: skiljky koshtuvatyme Ukrajinj radykaljna podatкова reforma [All 10%: how much a radical tax reform will cost Ukraine]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/22/690660/> (accessed: 11.09.2022).
7. Reshenye o naloghovoj reforme v Ukrayne budet odobreno posle konsuljtacyj s partneramy – zamghlavy OP Shurma [The decision on tax reform in Ukraine will be approved after consultations with partners – Deputy Head of the OP Shurma]. Available at: <https://ru.interfax.com.ua/news/economic/858028.html> (accessed: 12.09.2022).

8. Radykaljna podatкова reforma: shho naspravdi khovajetjsja za «10-10-10» [Radical tax reform: what really hides behind "10-10-10"]. Available at: https://24tv.ua/economy/podatкова-reforma-10-10-10-shho-oznachaye-dumka-ekspertiv_n2144630 (accessed: 12.09.2022).

9. 9. Shho ne tak z podatkovuju reformuju «10-10-10%» [What is wrong with the "10-10-10%" tax reform]. Available at: <https://biz.censor.net/m3362567> (accessed: 12.09.2022).